

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

OTCOVSTVÍ V PŘÍRUČKÁCH PÉČE O DĚTI

FATHERHOOD IN GUIDES TO BABYCARE

Bakalářská diplomová práce

Petra Ševčíková

Vedoucí bakalářské diplomové práce: Mgr. Martin Fafejta, Ph. D.

Olomouc 2014

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny řádně citovala a uvedla.

Olomouc, 31. března 2014

.....
Petra Ševčíková

PODĚKOVÁNÍ:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Martinu Fafejtovi Ph.D. za odborné vedení této práce a cenné připomínky. Dále děkuji své rodině, partnerovi a přátelům, kteří mě v psaní bakalářské diplomové práce podporovali.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Historický vývoj otcovství.....	9
1.1. Předindustriální doba a otcovská autorita	9
1.2. Průmyslová společnost a odchod otce.....	9
1.3. 20. století (do 70. let) a zapomenutý otec.....	10
1.4. 70. léta a návrat otce.....	11
1.5. Současnost a nový otec?.....	12
2. „Aktivní“, „nový“, „angažovaný“, „mateřský“ a „pečovatelský“ otec	13
3. Aktivní otcovství	14
3.1. Angažovaná otcovství.....	15
3.2. Pečovatelská otcovství	16
3.2.1. Gender, genderové stereotypy	17
3.2.2. Hegemonická maskulinita	19
4. Rodičovská dovolená a muži	21
4.1. Rodičovská dovolená a muži v České republice	21
4.2. Rodičovská dovolená a muži ve světě.....	22
4.3. Nejčastější důvody čerpání rodičovské dovolené muži	22
4.4. Identita otce na RD.....	24
4.5. Identita matky jako živitelky rodiny	25
EMPIRICKÁ ČÁST.....	28
5. Otcovství v příručkách péče o děti.....	28
5.1. Vybrané knihy.....	28
5.1.1. Kniha 1: Budeš táta! - 150 tipů a triků pro novopečeného tátu.....	28
5.1.2. Kniha 2: Knížka pro tatínky: Těhotenství, porod a první tři roky života dítěte	29
5.1.3. Kniha 3: Příručka pro tatínky.	30
5.1.4. Kniha 4: Kniha pro tatínky: Vše, co potřebujete vědět o těhotenství, porodu a prvním roce života ve třech.	30
5.1.5. Táta: Ideální dárek pro novopečeného otce!	31

5.2. Otázky	32
5.2.1. O1: Vymezuje se příručka proti „tradičnímu“ pojetí otcovství?33	
5.2.2. O2: Počítá příručka s možností, že by na rodičovské dovolené zůstal otec a matka tak byla jedinou živitelkou rodiny?	35
5.2.3. O3: Jakou měrou by se měl otec angažovat při péči o dítě a domácích pracích?	37
5.2.4. O4: Je otec považován za kompetentního rodiče, který je schopen jednat nezávisle na vůli matky?	40
5.3. Shrnutí	41
ZÁVĚR	44
Anotace	46
Zdroje	47

ÚVOD

„Ideální otec je ten, který neslyší, nevidí, nedává rady, ale dává peníze – Leonid Nikolajevič Andrejev“ (Citáty slavných osobností). I takto by se dala ve stručnosti popsat pozice otců v nedávné době. Ještě před několika lety byl otec chápán výhradně jako živitel rodiny a ve společnosti panoval názor, že pouze matka dokáže dítěti poskytnout adekvátní péči a uspokojit všechny jeho potřeby. Zároveň také matka měla zastávat veškerou práci v domácnosti. Vlivem stále větší zaměstnanosti žen se však nároky na otce podstatně změnila a nyní se od něj kromě finančního zajištění rodiny očekává, že se bude angažovat jak na poli domácích prací, tak v péči o své potomky. Změna chápání instituce otcovství je velice pomalá. Ve společnosti stále přetrvávají stereotypy o „ideální matce“, která doma pečuje o dítě a „ideálním otci“, který je živitelem rodiny. Otcové mají strach, že když zůstanou doma s dítětem na rodičovské dovolené, budou okolím nařčeni z lenosti a neschopnosti. Zároveň však pocítují tlak, zejména ze strany svých partnerek, k aktivnějšímu zapojení se do péče o děti a domácnost. Zmítají se mezi těmito dvěma póly a nevědí, jaké stanovisko vlastně zaujmout. Ptají se sami sebe, co se od nich očekává. Všichni víme, nebo alespoň tušíme, jak se má chovat „dobrá“ matka. Problémem je, že ideál „dobrého“ otce není v současnosti přesně definován, právě proto, že se chápání otcovství proměňuje. Nejednotné požadavky na otce se objevují také v literatuře o péči o děti, na kterou se ve své práci zaměřím.

V teoretické části práce nastíním historický vývoj otcovství od dob před průmyslovou revolucí, kdy byl otec z hlediska výchovy dítěte naprosto nadřazen matce, až po současnost a nové způsoby přístupu k otcovství. S novými přístupy k otcovství se vyrojila i spousta nejednoznačných termínů, které otce popisují jako „nového“, „aktivního“, „angažovaného“, „pečovatelského“ či „mateřského“. Pokusím se tyto pojmy objasnit, abych s nimi mohla pracovat v dalších částech své práce. Jsem si ale vědoma toho, že jiní autoři, než ze kterých jsem čerpala, mohou chápat význam těchto

pojmu, které se často překrývají, trochu jinak. V současnosti totiž, stejně jako u instituce otcovství probíhá jejich krystalizace. Dále se zaměřím na „aktivní“ otcovství a různé podoby, jakých může nabývat. Zmíním problematiku mužů na rodičovské dovolené. Stručně nastíním situaci ve vybraných zemích, kde již kromě mateřské a rodičovské dovolené existuje i dovolená otcovská. Na konci teoretické části se budu zabývat identitou muže na rodičovské dovolené a identitou matky jako živitelky rodiny.

V praktické části představím pět příruček péče o děti určené pro otce. Z kategorií, které vycházejí z teoretické části, jsem zkonstruovala otázky, na něž se pokusím v příručkách najít odpovědi. Jakou měrou by se otec měl angažovat při péči o dítě a domácích pracích? A je otec považován za kompetentního rodiče, který je schopný jednat nezávisle na vůli matky? Odpovědi na tyto a další otázky se v mé práci objeví.

Cílem práce je nastínit, jak současnou situaci otcovství, reflektují příručky péče o děti určené pro otce. Knihy jsou analyzovány na základě kategorií, které vycházejí z teoretických východisek.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Historický vývoj otcovství

Otcovství, význam otce a jeho postavení v rodině se stejně jako každá jiná instituce vyvíjelo spolu s proměnami společnosti. Chmelařová tvrdí, že podobně jako každá jiná sociální role byla i role otce definována a formována mnoha kulturními a společenskými faktory. Tyto faktory „... vytvářely a ovlivňovaly statut otců ve společnosti a rodině, včetně jejich práv a povinností, které z role otce vyplývaly“ (Chmelařová, H. 2008: s. 24). Také Fafejta uvádí, že instituce otcovství v průběhu modernity prošla mnoha změnami (Fafejta, M. 2012).

1.1. Předindustriální doba a otcovská autorita

Chmelařová soudí, že ještě do konce 18. století panoval v evropských rodinách posvátný princip otcovské autority. Muž pracoval po boku své ženy v hospodářství nebo v obchodě. Děti jim pomáhaly a posléze přebíraly hospodaření svých rodičů. Umístění ženské i mužské práce přímo doma nebo blízko domova umožňovalo muži zapojovat se aktivně do výchovy dětí. Otcové byli považováni za důležitější pro péči o dítě, protože dohlíželi na jejich růst a vzdělání. U starších dětí otec zodpovídal za morální a náboženské poučení. Otcové byli naprosto nadřazení matce ve věcech výchovy a péče o dítě, mj. i proto, že společnost vnímala ženu jako tu, co sama potřebuje ochranu muže a je od společnosti izolována (Chmelařová, H. 2008: s. 26).

1.2. Průmyslová společnost a odchod otce

„Od konce 18. století začíná narůstat zodpovědnost matky za domácnost, výchovu dětí a péči o ně“ (Chmelařová, H. 2008: s. 27). V důsledku ekonomického rozvoje byl muž nucen pracovat mimo domov a došlo tak k oddělení sfér domácího a pracovního prostředí (Chmelařová, H. 2008: s. 29). Fafejta tvrdí, že otec vstupuje do výchovy povětšinou skrze matku (Fafejta, M. 2012: s. 252). Badinterová nazývá tuto situaci láskou na dálku (Badinter, E. 1998: s. 236).

Chmelařová dále poukazuje na to, že „z otce se stává vzdálená osoba, o jejíž práci děti téměř nic neví“ (Chmelařová, H. 2008: s. 27). Matka se stává zodpovědnou za péči o děti a domácnost. Ženy začaly být postupně považovány za kompetentní k výchově dětí a nakonec společnost dospěla k názoru, že matka dokáže uspokojit potřeby dítěte (zvláště malého) lépe, než otec. Formálně byli otcové stále hlavou rodiny, primárními pečovateli se však definitivně staly matky. Muži se začali realizovat spíše v pracovní sféře, v níž také hledali smysl svého mužství. „*Otcovství se tak stalo méně důležitou sociální rolí*“ (Chmelařová, H. 2008: s. 27).

1.3. 20. století (do 70. let) a zapomenutý otec

Chmelařová poukazuje na to, že efekty změn pocházejících z dob industrializace přetrvávají ještě dlouho ve 20. století. Muži byli považováni za živitele, ale málokdy za rodiče. Rodičovské povinnosti na sebe přebírala matka. (Chmelařová, H. 2008: s. 28). Zoja tvrdí, že dvacáté století dovršilo transformaci otcovství z období industrializace, otec v této době nevěnuje dětem skoro žádný čas, ale necítí se za to provinile. Naopak vinu cítí, propásne-li šanci zbohatnout. (Zoja L. 2005). I Burgessová zastává názor, že otcové „...výrazně ztrácejí svou pozici ve srovnání s matkami“ (Burgessová, A. 2004). Chmelařová dodává, že nezpochybnitelný vliv na to měl i rozvoj psychoanalýzy. Nástupci Sigmunda Freuda postavili do středu svého zájmu symbiotický vztah matky s dítětem, přičemž otce téměř opomíjeli. Tedy se předpokládalo, že „... pouze matka dokáže adekvátně reagovat na potřeby dítěte“ (Chmelařová, H. 2008: s. 28). Teorie často zastávaly názor, že vztah mezi dítětem a matkou je jedinečný, nenahraditelný a velkou měrou instinktivní. Důsledky těchto teorií jsou patrné dodnes, ačkoli pro tvrzení, že žena je od přírody lepším rodičem než muž, neexistuje rozumový důvod.

Chmelařová uvádí, že další teorií, podkopávající potřebnost otce při výchově, byla teorie attachmentu Johna Bowlbyho. Ten zdůrazňoval, že nepřítomnost matky může způsobit dítěti těžké psychické problémy. „*Podle této teorie se mezi dítětem a matkou vytváří postupně několik fází připoutání, přičemž jednou z těchto fází pouta je tzv. symbiotická vazba, kdy dítě nerozlišuje mezi vlastní osobou a osobou matky – tvoří z pohledu dítěte*

jedno tělo a jednu bytost“ (Chmelařová, H. 2008: s. 30). Výzkumy však prováděl jen na rodinách, kde byly primární pečující osobou pouze ženy, později přiznal chybu, že do svých úvah nezahrnul důsledky absence otců. Společnost však přijala jeho první zprávu, která reflektovala tehdejší kulturní postavení matky a otce a revidované výsledky již nebrala v potaz (Chmelařová, H. 2008: s. 30).

První výraznější protest proti těmto teoriím se objevil v roce 1975. Chmelařová uvádí, že Michal Lamb, pokračovatel Bowlbyho, poukázal na skutečnost, že dítě přilne k osobě, která se mu nejvíce věnuje, bez ohledu na pohlaví (Chmelařová, H. 2008: s. 30).

1.4. 70. léta a návrat otce

Chmelařová tvrdí, že 70. léta byla zlomová pro otce v západních společnostech. Vstupem větší části žen do pracovního procesu byla narušena relativně stabilní pozice otce ve společnosti, který se sice intenzivně nevěnoval svým dětem v jejich raném období, ale měl jasně vymezené místo ve sféře veřejné, kde si z velké části utvářel i svou identitu. (Chmelařová, H. 2008: s. 31). Také Fafejta potvrzuje, že ženy byly stále více zapojovány do ekonomických procesů. Vlivem větší zaměstnanosti žen se postupně na chodu domácnosti začali podílet i otcové. Nároky na otce se začaly zvyšovat, měl by být aktivním pečovatelem i chlebovárcem, na rozdíl od matky, od které nikdo nečeká, že bude živitelem rodiny (Fafejta, M. 2012, s. 245).

Chmelařová dále poukazuje na fakt, že podle mnohých odborníků jsou muži zmateni a mužství a otcovství prochází jistým druhem krize. Balancují mezi vlastními představami o mužnosti a představami žen, které touží po oproštění od těchto stereotypů.

Velkým přínosem 70. let byl objev modelu „nového otce“, který je schopen postarat se o dítě stejně dobře, jako matka (Chmelařová, H. 2008: s. 33), vyvrací tak poznatky psychoanalýzy či teorie attachmentu.

1.5 Současnost a nový otec?

Chmelařová popisuje, že v současné době se nabízejí nové způsoby toho, jak přistupovat k rodičovství. Objevují se nové typy otcovství, které překonávají tabu minulosti (Chmelařová, H. 2008: s. 32). V literatuře se můžeme setkat s termíny označujícími otcovství jako „nové“, „aktivní“, „angažované“, „mateřské“, „pečovatelské“, „androgynní“ a jistě mnohé další přídomek. Fafejta však upozorňuje na schizma otcovství, kde vedle těchto pozitivních označení můžeme narazit i na otcovství „smršťující“ (Vouri, J. In Fafejta, M. 2012: s. 244), „periferní“ (Castelain Meunier, Ch. In Fafejta, M. 2012: s. 244) či „kapitulující“ (Příhoda, P. In Fafejta, M. 2012: s. 244). Poukazuje tím na skutečnost, že *„... se na jedné straně mluví s neskryvaným nadšením o otcích, kteří pečují o své děti v míře historicky nevídané, zároveň můžeme narazit na texty, kde je otcovství charakterizováno jako sociální role, ve které otcové obecně selhávají“* (Fafejta, M. 2012: str. 244).

Velmi poeticky se o současném problému vyjadřuje Zoja, který tvrdí, že *„muž musí být zároveň otcem i bojovníkem. Nemůže, na rozdíl od matky, dělat jen jednu z těchto věcí. Dítě, které vidí otce jen ve zbroji, jej nepozná. Dítě, které ho ve zbroji nespatří nikdy, jej nepozná jako otce“* (Zoja, L. 2005: str. 219).

Na základě nastudované literatury (Janoušková, K. 2008, Sedláček, L. 2008; Šmídová, I. 2008a; Šmídová, I. 2008b) usuzují, že muži se stále více zapojují do domácích prací a péče o děti. Jejich angažovanost je však velmi pozvolná. Problém je ve stereotypním myšlení společnosti, která stále ve velké míře vnímá muže primárně jako živitele. Pokud by muž zůstal na rodičovské dovolené, může mít pocit a často oprávněný, že si o něm okolí myslí, že selhal ve své roli a není schopen uživit rodinu, když tuto funkci musí zastat žena. Nežádka největšími kritiky muže jsou jeho rodiče, přátelé, či tchán s tchyní. Do jisté míry za malou angažovanost mužů při péči o děti a pomoc v domácnosti mohou i jejich partnerky, které, taktéž pod vlivem stereotypů, pomoc muže odmítají. Myslí si o něm, že je méně schopný, pomalejší a že ony (ženy a matky) zvládnou vše kolem rodiny lépe

a efektivněji. Nerady také opouštějí svůj „mateřský monopol“, který mají na dítě. Jiný názor má Chmelařová, která si myslí, že ženy se dožadují stále více dělby povinností, včetně péče o děti (Chmelařová 2008: s. 32).

Tyto dva postoje se však nutně nevylučují. Na jedné straně mohou ženy požadovat od mužů větší zapojení do péče o děti a domácnost, na straně druhé mohou mít o této péči takové představy, kterými muže od větší angažovanosti do těchto činností odrazují.

2. „Aktivní“, „nový“, „angažovaný“, „mateřský“ a „pečovatelský“ otec

V souvislosti se současným fenoménem otcovství se na nás valí různé pojmy označující otce jako aktivního, nového, angažovaného, mateřského či pečovatelského. Ve výkladu těchto termínů panuje nejednoznačnost, mnohdy se různě překrývají a někteří autoři je dokonce používají jako synonyma. Považuji tedy za důležité nastínit difference mezi těmito pojmy. Jak jsem již uvedla v úvodu, tyto pojmy nejsou stále jazykově zcela ujasněné a v současnosti probíhá jejich krystalizace.

„Aktivní“ otcovství zahrnuje celou škálu chápání otcovství. Může nabývat podoby od různých způsobů angažovanosti ve výchově dětí a starosti o domácnost až po pečovatelská otcovství. Aktivní otcovství spolu s novým otcovstvím jsou nadřazené pojmy otcovství angažovanému, mateřskému a pečovatelskému. Pojem můžeme naléznout například v knize *Aktivní otcovství* (L. Sedláček K. Plesková: 2008). Aktivním otcovstvím se budu více zabývat v kapitole 3.

Pojem „nový“ otec chápu jako současné (teoretické) pojetí otce, který se dokázal odpoutat od své tradiční role a převzít část povinností z beder matky v péči o děti a domácnost. Je to velmi obecný termín, srovnatelný s aktivním otcovstvím. Aktivní otcovství je jakousi praxí teorie nového otcovství. Navíc termín nové otcovství se používá častěji v odbornějších textech (srov. Badinter, E. 2005; Chmelařová, H. 2008; Šmídová, I. 2006; Zoja, L. 2005). Badinterová uvádí, že Ehrensaftová a Hochschildová definují podobu nového otce takto: *„Je to muž vzešlý ze střední či vyšší třídy, s vyšším vzděláním a nadprůměrnými příjmy. Mívá*

svobodné povolání umožňující mu nakládat volněji s časem – tím se podobá své ženě – a pocituje odpor k tradiční mužské kultuře. Většina z nich o sobě říká, že jim nevyhovuje model z jejich dětství a za žádnou cenu nechtějí opakovat chování vlastního otce, hodnoceného slovy „chladný a odměřený“... Kromě toho žijí s ženami, které netouží být matkami na plný úvazek“ (Badinter, E. 2005: s. 161). Pojmem „nový“ otec se již ve své práci dále zabývat nebudu.

„Angažovaný“ otec je přechod mezi tradičním otcem a otcem na mateřské dovolené. Nepřebírá úlohu matky, ale funguje spolu s ní, přičemž míra jeho angažovanosti je různá. Více se tímto typem otcovství budu zabývat v kapitole 3.1.

O „mateřských“ otcích, neboli „matcích“, se zmiňuje Kubíčková (2003, 3 až 4: s. 2), která píše, že termín „matkové“ použil poprvé redaktor Reflexu Tomáš Feřtek. Není to sice sociologický termín, ale vystihuje dokonale podstatu problému. *„Muži pečující o děti jsou sice otcové, od klasických otců, kterých je v populaci 97 %, se ovšem liší právě onou mateřskostí“* (Kubíčková, K. 2003, 3 až 4: s. 2). Pojem „matkové“ neboli mateřští otcové se navzdory nevědeckosti ujal a je v současnosti používán více autory (srov. Šmídová, I. 2003; Tréglová, L. 2003; Feřtek, T. 2000). Pojem „matkové“ dále zmíním v kapitole 3.2.

„Pečovatelský“ otec, podobně jako otec mateřský, oplývá vlastnostmi, které jsou tradičně přisouzeny ženám. Jde o synonymum pojmu „matkové“, protože jeho obsah je stejný (srov. Šmídová, I. 2003, 2008a, 2008b; Kubíčková, K. 2003). Pečovatelské otcovství více rozeberu v kapitole 3.2.

3. Aktivní otcovství

„Aktivní otcovství v jeho tradičním smyslu dobře známe. Tatínek vezme o víkendu děti na výlet, zatímco maminka vaří, syna vezme na fotbal a dceru do zoo na zvířátka. V jistém smyslu bývá někdy za aktivní otcovství považováno i to, že otec investuje většinu svého času do finančního zajištění rodiny, ačkoli je v podstatě doma fyzicky nepřítomný“ (Šmídová, I. 2008a: s. 8). Aktivní otcovství nabývá mnoha podob,

od tradičního pojetí definovaného výše, kdy otec je přes týden v podstatě fyzicky nepřítomný, nebo chodí domů těsně předtím, než jdou děti spát a tráví s nimi o samotě například sobotní dopoledne, přes angažovaná otcovství až po pečovatelská či mateřská otcovství. I Badinterová poukazuje na skutečnost, že je „... *otcovská realita natolik pestrá, že portrét typického otce nelze vůbec pořádit*“ (Badinter, E. 2005: s. 160).

Šmídová tvrdí, že Holter uvádí, podobné dělení, které odhaluje charakteristiku rodinných konstelací, ve kterých vztahy partnerů pokrývají celou škálu rodinných uspořádání od tradičního, přes přechodné až po moderní. V tradičním modelu jsou přesně vymezeny mužské a ženské role. Přechodné stádium je charakteristické tím, že v některých rolích jsou muž a žena vzájemně zastupitelní, stále je však podstatná část prací rozdělena na mužské a ženské. Třetí model je založen na vzájemné zastupitelnosti, kdy oba pracují a doma vykonávají rovný díl práce (Šmídová, I. 2008: s. 10). V jejím rozdělení mi chybí model, kdy pečuje otec a matka zastává roli chlebodáře. Možná je to dáno tím, že její výzkumy jsou zaměřeny na dvoukariérová manželství a uspořádání v nich, proto nejspíš ani nepředpokládá, že by otec zůstal na mateřské dovolené, a když, tak snad jen přechodnou dobu, což by mohl naznačovat její třetí model.

3.1 Angažovaná otcovství

Angažovaná nebo podle Kubičkové zaangažovaná otcovství jsou jakýmsi přechodem mezi tradičním otcem a otcem na rodičovské dovolené. Zaangažovaný otec nepřebírá úlohu matky, ale aktivně se s ní podílí na výchově dětí a vedení domácnosti, přičemž míra zaangažovanosti se mezi jednotlivými otci liší (Kubičková, K. 2003, 3-4: s. 2). Badinterová upozorňuje na skutečnost, že míra angažovanosti otce závisí často na dobré vůli matky. Mnoho žen si nepřeje, aby se otec více zapojil do výchovy (Badinter, E. 2005, s. 171). Na tento problém poukazuje i Šmídová, která si myslí, že jsou to často partnerky, které lpí na rigidní představě o dobré matce a hospodyňce (Šmídová, I. 2006: s. 8). Navíc podle ní spousta mužů pociťuje jako stresující, když mají skloubit protichůdné požadavky – být

pečujícím rodičem a spoluživitelem a pokládají si otázku, jestli by nebylo lepší vrátit se ke stavu „podle přírody“ (Šmídová, I. 2008a: s. 16). Kubíčková předpokládá, že nejvíce zaangažovaných otců najdeme ve dvoukariérových manželstvích (Kubíčková, K. 2003, 3-4: s. 2). Totéž si tvrdí i Možný, který navíc dodává, že nikdy dříve nebylo vidět muže tak často při domácích pracích jako v současnosti. Druhým dechem poukazuje na skutečnost, že ačkoli mezi sebou partneři ve dvoukariérových manželstvích vytvoří zpočátku dohodu o rovném rozdělení domácích prací i péče o dítě. Zpočátku se jim to skutečně daří, po narození jednoho nebo více dětí se velice často i v těchto rodinách stále více povinností spojených s péčí o děti a domácnost přesouvá na bedra ženy (Možný, I. 1983).

3.2 Pečovatelská otcovství

Jestliže angažované otcovství znamenalo, že otec nepřebíral úlohu matky, „jen“ se s ní spolupodílel na péči o děti, výchově a starosti o domácnost, pečující otec oplývá vlastnostmi tradičně přisuzovaným matkám. Šmídová pro takový typ otců používá pojem „matkové“, což jsou otcové, kteří navazují s miminkem už od mala emocionální vztah (Šmídová, I. 2003: s. 171). I Kubíčková používá termín „matkové“ a podle ní jsou to „mateřští“ muži, kteří se mateřských povinností zhošťují stejně dobře jako ženy. *„Jsou to stále otcové, jejich otcovství ovšem získává nový rozměr, hranice se posunuje od fatherhood směrem k fathering, od prostého „být otcem“ k aktivnímu otcovství, k naplnění formy obsahem“* (Kubíčková, K. 2003, 3-4: s. 2).

Badinterová tvrdí, že roli mámy se učíme za pochodu a rychlost vpravení se do této role u muže či ženy závisí pouze na tom, jak moc byli jejich vlastní rodiče mateřští. Ačkoli se vedou diskuse o možných limitech primárního pečovatele, zkušenosti ukazují, že muž i žena jsou si v mateřském chování rovni díky společné profeminitě. Dobrý otec by měl umět rozehrát svou bisexualitu, což zde znamená, že by měl umět střídat svou ženskou a mužskou složku podle potřeby, aby dokázal navázat emocionální vztahy se svým dítětem. „Tvrděáci a macha“ jsou k otcovské roli nezpůsobilí. Osobu, která v sobě dokáže skloubit mužskou i ženskou

složku nazývá Badinterová androgynní lidskou bytostí (Badinter, E. 2005: 159 - 167). Ta podle ní „... *projevuje obě své složky střídavě podle momentální potřeby. Ženy provádějí v různých etapách a podle okolností toto střídání velmi dobře. Muži mohou dělat to samé. Otec může být postupně ženský s batoletem a jednoznačně chlapský s odrostlejším dítětem*“ (Badinter, E. 2005: s. 159)!

Šmídová označuje muže, kteří vybočili z tradičního genderového uspořádání, jako světlé výjimky. Nejpravděpodobněji se podle ní do pečovatelského otcovství zapojí muži s méně rigidní představou o genderově přijatelných a vhodných rolích (Šmídová, I. 2008a: s. 13). Badinterová poukazuje na fakt, že nový „táta/máma“ vyvrací tezi o výlučné fixaci kojence na matku, se kterou přišel v teorii attachmentu John Bowlby (Badinter, E. 2005: s. 169). Šmídová k tomu dodává, že novější psychologické studie ukazují, že dětem je lhostejné, zdali je primární pečující osobou matka nebo otec, protože děti posuzují zejména kvalitu tohoto vztahu. Důležité tedy je, aby pečovatelská osoba dokázala uspokojovat primární potřeby dítěte. Pokud jsou muži primárními rodiči z vlastní vůle, „... *existuje mezi nimi a matkami jen velmi malý rozdíl ve schopnostech starat se o děti, snad kromě kojení*“ (Šmídová, I. 2008a: s. 16-17).

3.2.1. Gender, genderové stereotypy

Problematika genderu a genderových stereotypů je jistě jednou z hlavních příčin, které brání masovému nástupu otců na rodičovskou dovolenou, proto považuji za důležité ji zde zmínit.

Gender v běžných sociálních situacích přirozeně spojujeme s pohlavím (muž, žena), rozlišujeme tedy mužský a ženský gender. „*Termínem gender označujeme kulturní a sociální stereotypy a očekávání, které se pojí k jednotlivým pohlavím. Gender je sociální konstrukt a jako takový se mezi společnostmi liší a lze ho sociálně měnit*“ (Fafejta, M.: 2004: s. 30). Gender je tedy dán sociálně, vyvíjí se s dobou, jedinec si k němu může přidat vlastní obsah, neboť není přesně dáno, jaká podoba je špatná nebo správná.

I přesto, že se v naší společnosti hovoří o rovnosti mužů a žen, přetrvává zde stále obraz „ideální matky“ a „ideálního otce“. *„Zatímco matka je osobou, která se plně věnuje péči o malé děti, otec se do jejich výchovy zapojuje až v pozdějším věku. Otcovská role je především role živitele“* (Sedláček, L. 2008: s. 4). Sedláček se domnívá, že tento model byl dříve ospravedlnitelný a žádoucí, když byla společnost rozdělena na mužský a ženský svět. Dnes však pozbývá logiky, neboť skutečnosti, které byly zcela nepředstavitelné ještě na počátku minulého století, se staly realitou. Ženy dnes běžně studují na univerzitách, vykonávají dříve ryze mužská povolání, nepřekvapí nás ani ženy v armádě. *„Do velké míry se ženám podařilo překonat mnohá tabu a vstoupit na „zakázaná“ území mužů“* (Sedláček, L., 2008: s. 4). Otázkou je, zdali se také mužům podařilo překročit tabu a vstoupit do sfér tradičně vyhrazených ženám, tedy do sféry péče o malé děti. (Sedláček, L. 2008: s. 4).

Protože za normální jedince považuje společnost pouze heterosexuální osoby projevující se jako muži nebo ženy, podle Fafejty již odmala vychováváme dítě v jednom z těchto dvou genderů: heterosexuální muž nebo heterosexuální žena (Fafejta, M. 2004: s. 31). Tyto dvě sociální konstrukce jsou obestřeny sítí generových stereotypů, které jasně definují, co je mužské a co ženské. *„Genderové stereotypy označují předsudky a stereotypní představy o „správném“ a „přirozeném“ chování a posuzování jedinců na základě jejich příslušnosti k určitému pohlaví (vzory „ženskosti“ a „mužskosti“) bez toho, abychom se hlouběji zabývali tím, co je vrozené a co získali výchovou, jaké jsou jejich individuální schopnosti, potřeby, hodnoty...“* (Sedláček, L. 2008: s. 52). Nejen ostatní nás, ale i my sami sebe vnímáme skrze gender. Víme, co je mužské a co naopak ženské a chováme-li se jako žena podle norem mužského genderu, pak může být mé pohlaví zpochybněno, nebo nemusí být vůbec rozpoznáno. Narušením genderových stereotypů riskuji, že budu pro ostatní nečitelná, podezřelá nebo dokonce nebezpečná.

„Stereotypní myšlení, které muži a ženě vymezuje jasné pole jejich působnosti, je zřejmě tím hlavním důvodem, který znemožňuje masovější

nástup otců na rodičovskou dovolenou. Nejde jenom o to, co společnost od ženy a muže očekává, ale také o to, co oni sami očekávají, že je očekáváno“ (Kubíčková, K. 2003: s. 3). Jakýkoli pokus o inovaci je okamžitě podroben otázkám a obrovskému tlaku sociálního okolí. Toto okolí může považovat slabou touhu muže po kariéře za selhání, zaměstnavatelé takového muže vnímají jako neloajálního pracovníka. Matky taky nerady přenechávají péči o dítě na muži, zvláště pokud je spojena s morálním odsouzením a nálepkou „krkavčí matka“ (Fafejta, M. 2012, s. 254).

Sedláček poukazuje na skutečnost, že mnoho lidí stále věří, že rozdělení na mužské a ženské role je přirozené. Není to ovšem tak jednoznačné. V mnohých kulturách pečují o děti otcové, příkladem může být pygmejský kmen Aka, obývající severní část afrického státu Kongo. Muži zde oplývají vlastnostmi, které v naší kultuře přisuzujeme tradičně ženám-matkám. *„Tito otcové neustále nosí své malé děti v náručích, v noci k nim vstávají a utěšují je a otírají jim zadečky. Když má nemluvně hlad a matka není nablízku, nabídnou jim dokonce své bradavky k dočasné útěše“* (Sedláček, L. 2008: s. 22). Neznamena to však, že by se ženy o děti nestaraly, starají se všichni, ale také všichni zajišťují potravu. Podobné rozdělení můžeme najít i u obyvatel Trobriandských ostrovů nebo kmene Arapešů (Sedláček, L. 2008: s. 23-25).

3.2.2. Hegemonická maskulinita

Hegemonické mužství uvádím z důvodu, že jde o kontrast k pečovatelskému otcovství a genderově vnímaným podobám mužství. *„... obrazem hegemonického muže na západě je: běloch ze střední vrstvy, mladšího středního věku, heterosexuál, soutěživý až agresivní a prosazuje se ve veřejné sféře a obchodě... Je to muž u moci a s mocí; jeho charakteristikami jsou síla, úspěch, schopnost, spolehlivost, kontrola“* (Šmídová, I. 2008a: s. 15). Šmídová zdůrazňuje, že tento obraz nemusí vůbec korespondovat se skutečnými vlastnostmi většiny mužů, kteří přesto povětšinou z hegemonie těží (Šmídová, I. 2008a: s. 15). Hegemonické mužství zmiňuje ve své knize i Badinterová, podle níž se ten „pravý muž“

musí vzdát veškeré ženskosti, musí usilovat o nadřazenost nad ostatními a musí působit zdáním odvahy, ba dokonce agresivity. Mužství je pak podle ní poměřováno, „... *loktem úspěchu, moci a obdivu, kterého se jedinci dostává*“ (Badinter, E. 2005: s. 127).

Po otcích se v současné době požaduje, aby nezpochybňovali tradiční obraz mužství, ale obohatili jej o pečovatelskou roli. Fafejta v této souvislosti uvádí, že se na muže vytváří tlak, „... *že mají být superhrdiny, kteří zvládnou vše – nijak nezpochybní obraz tradiční hegemonní maskulinity, která s péčí o děti nepočítá, ale zároveň se budou dítěti co nejvíce věnovat. Muži se tak mohou octnout v situaci, kdy dostát požadavkům na ně kladeným a zachovat si duševní pohodu lze jen velmi obtížně*“ (Fafejta, M. 2012: s. 248). Krásným příkladem je několik vět z jedné příručky psané pro otce. „*Hluboko uvnitř vaše žena cítí, že je pro celou rodinu velmi důležité, abyste pracoval na dosavadní výhodné pracovní pozici, ale zároveň potřebuje cítit, že vaše srdce thuče jen pro vaši rodinu. Musíte se proto denně za každou cenu snažit dostat domů co nejdříve, ale přitom stihnout veškeré pracovní úkoly, takže jediné, co se s tím dá dělat, je zvýšit své maximální pracovní úsilí. Vybičovat se k maximálním výkonům, abyste se vyhnuli práci přesčas. Dobu na dojíždění do práce využijete (pokud je to možné) k tomu, abyste si vyřídil pár pracovních záležitostí. Ve vlaku můžete pracovat na notebooku, v metru číst smlouvy, všude, i za volantem, můžete telefonovat (ale pozor na bezpečnost!) anebo jen tak přemýšlet o řešení pracovních úkolů. Je škoda tento čas zahodit čtením bulvárních plátků, pokud jej můžete ušetřit pro svou rodinu*“ (Cooper, C. 2009: s. 107). Podle Fafejty zde hrozí reálné nebezpečí, že pokud bude otec vystaven tlaku, že by měl naplňovat jak roli živitele i pečovatele a pokud možno vše na 100 %, ve výsledku nebude ani jedním. Je zajímavé, že sociální tlaky na matku, aby vydělávala více peněz nebo pracovala, neexistují. Výborně nás o tom mohou přesvědčit příručky péče o děti, ve kterých autoři apelují na otce, aby se změnil a byl nejen živitel, ale i pečovatel, kdežto matky mají zůstat takové, jaké jsou (Fafejta, M. 2012: s. 246).

4. Rodičovská dovolená a muži

Možnost otců odcházet na rodičovskou dovolenou byla dlouho značně omezena i z hlediska legislativy. I to je, vedle tradičního pohledu na rozdělení rolí v rodině, možný důvod toho, proč je nástup otců na rodičovskou dovolenou velice pozvolný a řídký.

Maříková tvrdí, že institut rodičovské dovolené se poprvé objevil ve Švédsku v roce 1974. Jeho zavedení znamenalo odklon od tradiční představy, že o dítě musí pečovat výhradně žena. Žena přestává být vnímána pouze jako manželka a hospodyně a mnohem častěji začíná být vnímána jako spoluživitelka rodiny. Mateřský příspěvek tak byl nahrazen příspěvkem rodičovským, jehož smyslem bylo a je zrovnoprávnění šancí žen a mužů na trhu práce a v rodině. (Maříková, H. 2003: s. 6). Nešporová si myslí, že institut rodičovské dovolené napomáhá mužům stát se aktivními otci a zapojit se tak spolu s matkou do péče o děti a jejich výchovy (Nešporová, O. 2005).

4.1. Rodičovská dovolená a muži v České republice

Dlouhou dobu existovala pouze mateřská dovolená, která nenabízela možnost otcům, zůstat doma a pečovat o děti, respektive otcové by mohli zůstat doma, ale bez finanční kompenzace.

Maříková poukazuje na to, že v České republice byl teprve k 1. 1. 1990 nahrazen mateřský příspěvek příspěvkem rodičovským, čímž došlo formálně ke zrovnoprávnění muže a ženy v péči o malé dítě v souvislosti s pobíráním této dávky. „*Rodičovský příspěvek má kryt náklady rodiče, který zůstane v domácnosti, aby mohl pečovat o malé dítě (tehdy do 3 let věku nebo do 7let, pokud je dítě dlouhodobě těžce nemocné)*“ (Maříková, H. 2003: s. 6). Tato opatření se však týkala pouze mužů rozvedených, ovdovělých či z jiných vážných důvodů osamělých mužů. Od 1. 10. 1995 se prodlužuje délka rodičovského příspěvku, který může být pobírán až do věku 4 let dítěte. S novelizací zákona, která vstoupila v platnost k 1. 1. 2001, se rozšířila možnost nastoupit na rodičovskou dovolenou pro všechny pracující muže, aniž by se přihlíželo k jejich rodinnému stavu. Rodičovskou dovolenou může tedy čerpat jak žena, tak

muž nebo dokonce oba současně. (Maříková, H. 2003: s. 6-7)

Nešporová udává, že v roce 2004 čerpalo rodičovský příspěvek asi 1 % mužů ze všech osob pobírajících tento příspěvek. Přičemž šlo v polovině případů o muže mezi 30 a 39 lety včetně (Nešporová, O. 2005, s. 13-14). Chorvát si myslí, že toto zjištění podporuje tvrzení W. Marsinglia o tom, že muži, kteří již dosáhli ve své kariéře určité pozice, což muži v tomto věkovém rozmezí většinou dosáhli, jsou ochotnější zapojit se aktivně i do jiných otcovských rolí, než pouze do role chleboďárce (Chorvát, I. 1999, s. 22).

4.2. Rodičovská dovolená a muži ve světě

Maříková uvádí, že *„zkušenosti ze Švédska dokazují, že trvá nějakou dobu, než muži začnou využívat možnost být doma se svými dětmi“* (Maříková, H. 2003, s. 7). Dokládá to výzkumem, který poukazuje na skutečnost, že v roce 1974 bylo na rodičovské dovolené jen 3 % otců, o dvacet let později to již byla polovina. Je nutné brát ale v potaz, že švédští muži tráví na rodičovské dovolené mnohem méně času, než švédské ženy. Značný podíl na tom mají přetrvávající genderové stereotypy týkající se rozdělení rolí v rodině.

Studie ve Francii zase ukazují, že muži nechtějí na rodičovské dovolené zůstat z ekonomických důvodů, protože jim péče o malé dítě způsobuje nemalé finanční ztráty. Další důvod, který často zazníval, byl, že muži si nemohli dovolit rodičovskou dovolenou kvůli vysokému pracovnímu vytížení (Maříková, H. 2003, s. 7).

Maříková dále zmiňuje, že v mnoha evropských zemích vznikla tzv. otcovská dovolená, která je na rozdíl od rodičovské dovolené určena výhradně pro muže. *„Délka otcovské dovolené je variabilní. Pohybuje se od 2 až 3 dnů v zemích Beneluxu, přes 5 až 10 dní ve Španělsku, Rakousku či Švédsku, dále kolem 14 dní v Itálii, Dánsku, Francii, až po 25 dní ve Finsku a dokonce 4 týdny v Norsku“* (Maříková, H. 2003, s. 7).

4.3 Nejčastější důvody čerpání rodičovské dovolené muži

Ne vždy jsou muži pečovatelskou osobou z vlastní vůle, často je

k tomu, že zůstanou doma s dítětem, zatímco partnerka pracuje, donutí ekonomické důvody. Maříková tvrdí, že rozhodnutí stát se chleboďárcovskou matkou a pečujícím otcem je výsledkem nejen dlouhodobých názorů, postojů a vyjednávání obou rodičů, ale i momentální ekonomické a sociální situace rodiny (Maříková, H. 1997: s. 9).

Také Nešporová poukazuje na ekonomické důvody, které vedou k nastoupení rodičovské dovolené muži. Ve svém výzkumu dokonce zmiňuje, že motivy dotazovaných mužů, pro to, aby se pečujícím rodičem stal muž, „... *byly ve všech případech do jisté míry spojené s ekonomickou situací rodiny, pro kterou se jevilo toto řešení jako výhodnější*“ (Nešporová, O. 2005, s. 33). Nešporová dále uvádí, že mezi důvody se objevovalo, že muž je nezaměstnaný, finanční ohodnocení jeho práce je nižší, než u ženy a v neposlední řadě také časové vytížení muže ve vztahu k jeho platu, kdy žena dokázala za kratší dobu vydělat srovnatelné peníze. Pouze ve 25 % případů bylo důvodem nastoupení na rodičovskou dovolenou mužem skutečné přání věnovat se dítěti, ale i zde ke konečnému rozhodnutí často přispěly ekonomické důvody, jako například nespokojenost muže se svým zaměstnáním. Ve výzkumné zprávě, kterou Nešporová (2005) prezentuje v knize, nalezneme odpovědi na otázku, jaké byly motivy rodičů, pro volbu otce zůstat na rodičovské dovolené. Uvedu příklady několika odpovědí. Dalibor: „*No, tak hlavní důvody byly ekonomické, protože manželka vydělává víc, než já, takže z toho důvodu jsme se rozhodli. Z toho důvodu jsme se rozhodli, že, že se vystřídáme po tom, po roce a půl, prostě té mateřské, no. Protože máme dům rodinný na hypotéku, takže prostě jsme si v podstatě museli našetřit nějaký peníze na tu dobu, co manželka bude na mateřské... A s tím, co já jsem vydělával, tak prostě nám to vystačilo nějaký určitý čas a pak jsme byli domluveni, že pude, že pudu já na mateřskou a ona se vrátí do práce*“ (Nešporová, O. 2005: s. 34). Další respondent Pavel se vyjádřil takto: „*No, já jsem takový trochu atypický v tom, že já jsem skončil práci, nebo mě skončil pracovní poměr a tím vlastně to vzniklo, takže nebyl to ani nějaký takový nápad, že já zůstanu doma a že si vyměníme role, ale bylo to daný tím, že jsem prostě tu jinou*

práci neměl, no tak jsem zůstal doma, protáhlo se to – no, na takovouhle dobu, delší, než jsem chtěl“ (Nešporová, O. 2005: s. 34). Nutno podotknout, že respondent byl v době výzkumu stále nezaměstnaný, ačkoli již musel formálně celodenní péči o dítě s nárokem na pobírání rodičovského příspěvku ukončit vzhledem k věku dítěte (Nešporová, O. 2005: s. 34).

4.4. Identita otce na RD

Jelikož byl otec dlouhodobě vnímán jako živitel rodiny, je identita otce nejčastěji spojena s vlastnostmi, které tomuto obrazu odpovídají: úspěch, výkonnost a agresivita. Šmídová poukazuje na to, že otcové, kteří zůstanou na rodičovské dovolené místo matky nebo se s ní v průběhu rodičovské dovolené vystřídají, narušují genderové stereotypy. Svá rozhodnutí jsou pak nuceni legitimizovat u lidí ve svém okolí, svých přátel a rodičů. Otcové jsou taky nuceni vyrovnat se s tím, že zastávají roli, která je ve společnosti vyhrazena ženám (Šmídová, I. 2008b: s. 56).

Vcelku přehledné rozdělení otců na rodičovské dovolené přináší Kubíčková, která je rozděluje do tří skupin podle toho, jak jsou se svou rolí identifikováni. První skupina považuje tuto roli za součást své osobnosti. Protipól vytváří muži, kteří se za své pečovatelské mohou stydět a neidentifikují se s ním. Často jde o muže, kteří jsou nezaměstnaní a jakmile seženou práci, vrátí se model v rodině k tradičnímu rozložení. Mezi těmito dvěma skupinami oscilují otcové, kteří se sice se svou pečovatelskou rolí neidentifikovali, přesto ji vykonávají dobře a rádi. Obvykle je k tomu dohnaly již zmíněné (viz kapitola 4.3.) ekonomické důvody (Kubíčková, K. 2003, 3-4: s. 2).

Nešporová popisuje, že *„mnozí muži se zpočátku obávali, zda budou schopni péči o dítě zvládnout. Avšak poté, co si vyzkoušeli svoji novou roli, byli otcové pečující o malé děti mile překvapeni a hrdi na to, že jsou velmi dobře schopni matku v péči o děti zastoupit“ (Nešporová, O. 2005: s. 55).* Ačkoli muži většinou nemají problém s převzetím péče o děti, veškeré domácí práce vykonávají jen někteří. Nejčastěji se nepodílejí na žehlení, praní, vaření, zašívání, mytí oken a vytírání (Nešporová, O. 2005: s. 55-57). Problému vykonávání domácích prací muži na rodičovské dovolené se

věnuje i Kubíčková, která si myslí, že péči o dítě je muž za jistých okolností ochotný přebrat (například, aby rodina finančně nestrádala), avšak domácí práce v kariéře ženě tolik nepřekážejí a tak na ni doma jednoduše počkají (Kubíčková, K. 2003, 3-4: s. 3). Doválelová tvrdí, že distancí mužů od domácích prací je reprodukován samotný koncept tradiční maskulinity. Muži dokážou do své maskulinní identity včlenit péči o děti, ale domácí práce již nikoli. „*Odstupem od domácích prací vlastně vyjadřují svůj odstup od „mateřství“ a reprodukují dále nižší status ženských prací a svou vlastní dominanci. Matky si zároveň dávají pozor, aby v této oblasti neměly příliš vysoké nároky*“ (Doválelová, J. 2004, 4: s. 14). Příkladem může být ukázka z časopisu Marianne, kde byla zaznamenána výpověď jednoho z otců na rodičovské dovolené: „*Trochu uklízím, ale neperu, nevěším prádlo a nežehlím. Tam je spousta dodatečných ručních činností, které nezvládám. Dvě ponožky pověším, jiné dvě spadnou, a to bych do toho kopl*“ (Tréglová, L. 2003, 10: s. 134 až 137).

4.5. Identita matky jako živitelky rodiny

Stejně jako počet otců na rodičovské dovolené, tak i počet matek realizujících se mimo domov a delegujících péči o dítě na jinou osobu (otce, ale i chůvu nebo babičku) je stále omezený. Janoušková tvrdí, že tyto ženy se vymezují proti mytizaci rodičovské dovolené, která je především v médiích prezentovaná jako bezproblémové období. Naopak roli rodiče, který celodenně pečuje o dítě, pojmenovávají jako velice náročnou. Ve srovnání s péčí o děti vnímají práci v zaměstnání jako zajímavější a ne tolik vysilující. Tyto matky se však musejí vypořádávat s tvrdými reakcemi okolí, které zpochybňuje mateřskou péči těchto žen. V naší společnosti se očekává, že žena-matka plně přizpůsobí svůj život potřebám dítěte. „*Častou situací žen byly situace, kdy okolí nahlíželo na jejich muže s obdivem, že zvládnou péči o dítě, zatímco v době, kdy byly s dítětem doma ony, to nikdo za hrdinství nepovažoval. Muž se dostává do pozice hrdiny tím, že ob stojí v roli, která tradičně přísluší ženě: zvládne mateřskou roli. Proto by se dalo očekávat, že okolí bude stejně kladně hodnotit ženy, které dokáží naplnit tradiční roli chlebodárce, a přes diskriminaci na pracovním trhu zabezpečit*

celou rodinu“ (Janoušková, K. 2008: s. 43-44). Ženy se však s obdivnými reakcemi nesetkávají. Okolí nevěnuje pozornost jejich schopnosti uživit rodinu a tak ani ženy neoplývají hrdostí nad touto skutečností (Janoušková, K. 2008: s. 40-45).

I Šmídová uvádí, že *„muž, který zvládne péči o dítě, se dostává do role hrdiny, zatímco matka, která zvládne uživit pětičlennou rodinu, stále zůstává především krkavčí matkou“* (Šmídová, I. 2008b: s. 75). Dále podle ní u těchto žen dochází k jakési redefinici dobrého mateřství, která je založena na tom, že jakmile přijdou z práce domů, maximálně se zapojují do péče o dítě. Často se také vyhýbají negativním reakcím okolí tím, že s nikým moc nemluví o své práci. Mohou zažívat pocity nejistoty v souvislosti s nenaplněním své primární pečovatelské role. Mezi jinými maminkami si připadají nepatřičně, neboť neovládají kompetence, které podle ní spadají do běžné představy zvládnutí mateřské role (Šmídová, I. 2008B: s. 72-79). Uvádím příklad výpovědi matky, která zažívala nejistotu před ostatními matkami, protože nebyla schopná poznat hračky své dcery na pískovišti: *„Jsem třeba šla jednou v sobotu s kamarádkou a s Ajkou (dcerou) na písek a vona si vzala věci na písek a já jsem nepoznala naše hračky... Tak si tam vždycky připadám jako úplnej debil mezi těma maminkama, když musím zavolat dítě a zeptat se ho: Je toto naše? Mám to sbalit?...“* (Šmídová, I. 2008b: s. 72).

Šmídová dále poukazuje na dva póly vyrovnání se s novou rolí zaměstnané matky, jejíž muž se stará o děti. V prvním případě se matka utvrzuje v tom, že ačkoli je doma s dítětem partner, je to ona, kdo dítěti více rozumí. Stále otce poučuje, jak se má k dítěti správně chovat a posiluje v sobě vědomí, že i přes odloučení stále zůstává dobrou matkou. Šmídová uvádí, že podle Hochschildové matka nerada přepouští pečovatelskou roli otci, neboť tak ztrácí část své femininní identity. Snaží se proto okolí i partnerovi dokázat, že i přes to, že s dítětem netráví většinu času, své mateřské roli dostojí. Obává se toho, že otec převezme tuto dominantní – primárně pečovatelskou úlohu. Druhým pólem je rezignace na úlohu „dobré matky“. Matka považuje otce za lepší pečovatelskou osobu

(Šmídová, I. 2008b: s. 73-77). Předkládám příklad, výpovědi matky, který uvádí Šmídová. „*Jako já si to nedokážu představit opačně, když někdy je třeba a manžel je nemocný nebo je nějaký včelařské seminář a musím se vlastně starat dva dny jenom já, tak to by bylo úplně hrozné! ... Ne, že by mě to s nima nudilo, ale já na ně nemám nervy. To zní, jako, že jsem hrozná matka, že? - Ale já jsem hrozná matka*“ (Šmídová, I. 2008b: s. 77).

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Otcovství v příručkách péče o děti

V této kapitole se budu zabývat příručkami péče o děti, které jsou určeny výhradně pro otce a jsou běžně dostupné na českém trhu. Nejprve napíši stručně o každé knize zvlášť, jakými tématy se zabývá. Poté z teoretické části nadefinuji čtyři kategorie, vycházející z teoretické části, v nichž budu knihy srovnávat. V závěru této kapitoly shrnu výsledky, ke kterým se při analýze textů doberu.

5.1. Vybrané knihy

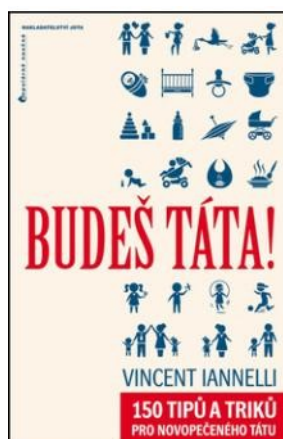
Ačkoli je množství knih o péči o děti určených výhradně pro otce relativně velké, v porovnání s počtem knih o péči o děti určených rodičům obecně je jich na trhu málo.

Pro svou práci jsem vybrala pět titulů, které se nejčastěji objevovaly v internetových či kamenných knihkupectvích. Řídila jsem se i radami prodavaček v knihkupectvích, které příručky o péči o děti pro otce se prodávají nejčastěji a je tedy pravděpodobné, že je současní otcové budou mít doma. Rady prodavaček i četnost výskytu zvolených titulů v internetových i kamenných knihkupectvích korespondovaly.

5.1.1. Kniha 1: Budeš táta! -

150 tipů a triků pro novopečeného tátu.

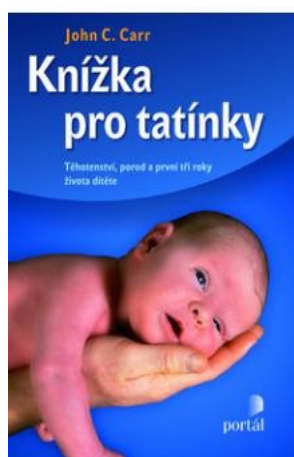
Příručka je členěna do devíti kapitol a následně dalších podkapitol. Čtenář se v ní tak lehce zorientuje a najde v ní odpovědi na své otázky, které si jako čerstvý otec může klást. Kniha přehledně provádí novopečené tatínky přípravami, před narozením dítěte, přes porod až po každodenní problémy spojené s péčí o dítě do jednoho roku života.

Obr. Budeš táta! - 150 tipů a triků pro novopečeného tátu.

5.1.2. Kniha 2: Knižka pro tatínky: Těhotenství, porod a první tři roky života dítěte

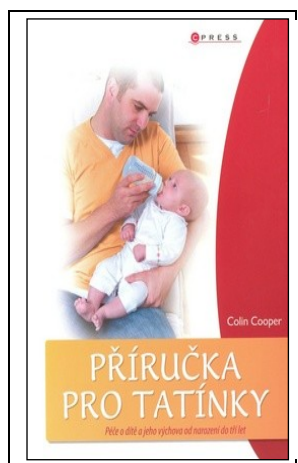
Cílem autora je pomoci novopečenému otci, aby si uvědomil, jak důležitá je jeho fyzická i citová angažovanost na výchově dítěte. Poukazuje přitom na to, že moderní otcovství klade na muže jiná očekávání, než jaká byla kladena na jejich otce. Kniha čtenáře provádí nejdůležitějšími aspekty prvních tří let otcovství. Začíná těhotenstvím a porodem, kdy pomáhá otci ujasnit si jeho roli až do porodu a během něj. Dále se zabývá každým rokem života dítěte zvláště, důležitými milníky vývoje dítěte, hledáním rovnováhy mezi rodinou a prací a radami, jak udržovat manželství zdravé. Závěrečná část je věnována zapojení otců do výchovy prostřednictvím hry a kázně. V knize se můžeme setkat s výroky skutečných otců, které knize dodávají na věrohodnosti.

Obr. Knižka pro tatínky: Těhotenství, porod a první tři roky života dítěte.

5.1.3. Kniha 3: Příručka pro tatínky.

Kniha začíná porodem a provádí tatínka až do věku tří let dítěte. Slibuje čtenáři, že jej naučí vše podstatné pro život s dítětem od uchopení, přebalování a krmení dítěte, přes tišení pláče a návštěvu lékaře až po typy, jak být pro dítě vzorem a dobrým kamarádem. Přináší také nápady na společné aktivity otce s dítětem, ale také typy, jak pomáhat partnerce a být jí oporou. Kniha je plná fotografií, které usnadňují tatínkovi pochopení daného problému. Jako příklad uvedu výměnu plenky (Cooper, C. 2011: s. 39), kde je na čtyřech obrázcích s podrobnými popisky jasně vysvětlen postup, jak úkon provést. V knize se dále objevují výpovědi několika otců, které jsou spolu s obrázky výrazným oživujícím prvkem.

Obr. Příručka pro tatínky.

5.1.4. Kniha 4: Kniha pro tatínky: Vše, co potřebujete vědět o těhotenství, porodu a prvním roce života ve třech.

Jak již název knihy napovídá, nastávající tatínek se zde dočte, jak navázat kontakt se svým dítětem již před porodem a co dělat, aby byl nastávající mamince oporou v průběhu těhotenství i během porodu. Dále se kniha zabývá častým problémem novopečených rodičů, jak skloubit práci, rodinu a ještě si najít prostor na vlastní aktivity, či na čas pouze s partnerem/partnerkou. Autor také mnohokrát poukazuje na rozdíl mezi dnešní generací „moderních“ otců a předchozí generací otců „tradičních“. Tak jako u předchozích dvou příruček, i zde bych vyzdvihla výpovědi skutečných otců, které se v knize objevují a doplňují tak autorovu teorii. Mnoho svých tvrzení také autor podkládá vědeckými výzkumy, takže kniha

celkově působí velice důvěryhodným dojmem. Poslední věcí, kterou v knize oceňuji je prokládání textu trefnými citáty.

Obr. Kniha pro tatínky: Vše, co potřebujete vědět o těhotenství, porodu a prvním roce života ve třech

5.1.5. Táta: Ideální dárek pro novopečeného otce!

Hned v úvodu autor knihy uvádí, že je kniha určena pro takzvané moderní otce, kteří zůstávají doma a chtějí se podělit o práci se svou partnerkou.

Autor svou knihu vymezuje proti jiným příručkám, které také propagují moderní pojetí otcovství. „... až na tuto knihu jsou všechny rodičovské příručky naprosto zbytečné. Péče o kojence a výživa jsou témata, která člověk s trochou zdravého rozumu zvládne za pár dní. Když pochybuješ, zeptej se své matky“ (Gilies, C. 2011: s. 36).

Oproti předchozím příručkám se tato kniha liší tím, že není rozdělena na logicky uspořádané kapitoly, ale podle abecedně seřazených hesel od A do Ž. Proto kniha začíná pojmem „Auto“. S pojmem „Porod“, který v jiných příručkách figuruje v předních částech, se tak například setkáme až na straně 94 (díky písmenku „P“). Autor se v celé knize snažil odlehčit vážnost tématu otcovství hlavně používáním sarkasmu a humoru.

Obr. Táta: Ideální dárek pro novopečeného otce!

5.2. Otázky

Z hlediska cíle práce mi z teoretické části vyplynuly čtyři problémy, kterými se budu dále zabývat. Jsem si vědoma toho, že bych se mohla zabývat i dalšími tématy, které se v příručkách vyskytují, ale na to je tato práce příliš omezena rozsahem a přiznejme si, celá sociologie je o redukci. Zvolila jsem tak kategorie, které korespondují s teoretickou částí této práce a zároveň směřují k cíli, tj. nastítnit, jak současnou situaci otcovství reflektují příručky péče o děti.

Kategorie:

1. Tradiční pojetí otcovství vs současné (moderní) pojetí otcovství (viz kapitola 1.);
2. otec na rodičovské dovolené (viz kapitola 4.);
3. míra angažovanosti otce při péči o děti a domácích pracích (viz kapitola 3);
4. kompetentnost otce v závislosti na vůli matky (viz kapitola 3).

Z těchto kategorií jsem následně zkonstruovala otázky, na něž budu pomocí vybraných knih hledat odpovědi, které mi dopomohou k analýze situace současných otců, jak je reflektují příručky péče o děti.

Otázky:

- O1: Vymezuje se příručka proti „tradičnímu“ pojetí otcovství?
- O2: Počítá příručka s možností, že by na rodičovské dovolené zůstal otec a matka tak byla jedinou živitelkou rodiny?
- O3: Jakou měrou by se měl otec angažovat při péči o dítě

a domácích pracích?

O4: Je otec považován za kompetentního rodiče, který je schopen jednat nezávisle na vůli matky?

5.2.1. O1: Vymezuje se příručka proti „tradičnímu“ pojetí otcovství?

Kniha 1: Kniha 1 se tímto problémem nezabývá.

Kniha 2: Novopečený otec se po narození potomka většinou připodobní vlastnímu otci a zároveň bude dítě vychovávat trochu jinak, než jej vychovával jeho otec. Autor poukazuje na skutečnost, že dítě bude vychovááno za jiných okolností, než tomu bylo v minulosti, a že od současných otců se čeká mnohem víc. *„Váš otec se nejspíše stal otcem v době, kdy společnost od role otce při těhotenství, porodu a výchově očekávala něco jiného. K porodu byli tatínkové připuštěni před více než třiceti lety. V naší kultuře nastala výrazná změna od dob, kdy muži pasivně vyčkávali před porodním sálem, „ohřívali vodu“, nebo čekali v úřadě na zprávu, že jejich dítě přišlo na svět, k situaci, kdy se od většiny mužů očekává, že při přípravě k porodu a během porodu samotného budou hrát aktivní roli... Tato nová očekávání a požadavky mohou být přinejmenším matoucí a nepříjemné, ale s náležitým poučením a podporou mohou být zároveň neuvěřitelně přínosné a naplňující“* (Carr, J. 2012: s. 9).

Kniha 3: Kniha 3 se tímto problémem nezabývá.

Kniha 4: Muži dnes spatřují svou roli už nejen jako živitelé rodiny či pouze asistenti. Chtějí se s partnerkou spolupodílet na výchově dětí, neboť časy, kdy muži nechtěli mít s porodem a výchovou dětí nic společného, jsou pryč. Protože dnešní otcové stále často nesou na svých bedrech zodpovědnost živitele, je pro ně těžší, ale ne nemožné, zapojit se aktivněji do rodinného dění. *„Stávat se otcem a být otcem – to je vlastně docela „samozřejmá“ záležitost. Ale v naší moderní společnosti najdeme už jen málo pevně předepsaných rolí, po kterých bychom mohli sáhnout. Starý obraz otce jako jediného živitele rodiny, který nemá ponětí o dětech a domácnosti, se pomalu rozplývá. Dnes muži mohou a musí své otcovství naplnit sami a často to vůbec není lehké. Proč? Chybí jim vzory nových,*

dětem se intenzivněji věnujících otců“ (Richter, R. 2007: s. 43). „Ještě před 30 lety neměl muž u porodu svého dítěte co pohledávat. Dnes je naštěstí 90 procent tatínků připraveno stát při své partnerce. Spolu se zrozením dítěte prožívají aktivně vlastní narození do role otce a spolu s partnerkou a dítětem přechod od páru k rodině“ (Richter, R. 2007: s. 50)! Autor poukazuje také na skutečnost, že dlouhou dobu nebyla otcům ve výzkumech rodiny a vývojové psychologii věnována pozornost. Byl to živitel rodiny a tečka. To, jak jsou otcové důležití i mimo materiální zajištění, je předmětem studií až posledních 25 let (Richter, R. 2007: s. 8-9).

Kniha 5: Proti tradičnímu pojetí otcovství se autor vymezuje již v úvodu. *„Takže ty se chceš stát otcem. Lépe řečeno: chceš se stát takzvaným moderním otcem – takovým, co zůstal doma, přebaluje, zavádí čípký a tak. Ne takovým jako tvůj pan otec, který byl vždycky na služební cestě. To ne, ty chceš svoje otcovství prožít naplno. Bereš ty řeči o rovnosti pohlaví vážně. Máš v úmyslu podělit se o práci se svojí dámou. Nečekáš, že ti někdo naservíruje teplé jídlo, jakmile přijdeš domů, a děláš, že ti vůbec nevádí, když pak opravdu není nic na stole“ (Gilies, C. 2011: s. 5). Jako moderní otec musí novopečený táta začít od nuly. „Všechny vzpomínky z dětství můžeš akorát tak vzít a hodit do popelnice – jsou zoufale zastaralé“ (Gilies, C. 2011: s. 6). Pak ale autor otočí a hledá na tradičním otcovství pozitiva. „Jaké to musely být krásné časy pro otce v padesátých letech: porodní sál spatřil člověk jenom zvenku, hospodu zevnitř, po porodu každý večer. Se svými dětmi se hlava rodiny seznámila až tehdy, když byly s to přinést pívko ke gauči před televizí. Výchova znamenala čas od času zpohlavkovat. Role otce zkrátka byla ještě rolí vedlejší“ (Gilies, C. 2011: s. 70). Dodává, že přítomnost otce se v současnosti všeobecně přeceňuje a předkládá příklad s jeden a půlletým chlapcem. „Jeho představa o zábavě je taková, že 120krát za sebou strčí klíček do zapalování tvého miláčka (auto). A ty jako pečující taťka musíš tomuto neurotickému klíčovému zážitku přihlížet celých 47 minut. Je to přibližně stejně zajímavé jako pozorovat barvu, jak zasychá. Jen ti, co nejvíc lžou sobě samým, si mohou namlouvat, že během těchto mučivě dlouhých minut*

udělali něco pro vztah mezi otcem a dítětem“ (Gilies, C. 2011: s. 71).

5.2.2. O2: Počítá příručka s možností, že by na rodičovské dovolené zůstal otec a matka tak byla jedinou živitelkou rodiny?

Kniha 1: V knize jsou zmínky o mužích na rodičovské dovolené, nicméně mluví se zde spíše obecně o tom, že čím dál více otců pečuje doma o děti, zatímco matky pracují. V textu však nikde není přímá pobídka k tomu, aby otec zůstal na rodičovské dovolené místo matky. *„Tradiční role – vydělávající otec a matka doma s dítětem – se někdy obrátí. Čím dál více otců zůstává doma, zatímco matky se vracejí do práce“ (Iannelli, V. 2013: s. 168).* Autor poukazuje dále na důvody, které nejčastěji otce vedou k tomu, aby zůstal doma s dítětem. *„Tátové zůstávají doma z mnoha důvodů. Někdy je to nezbytnost, když třeba přijdou o práci a nemůžou najít jinou. Nebo má matka podstatně lépe placenou práci, takže logicky funguje jako živitelka rodiny. Často ale otec prostě chce zůstat doma, starat se o dítě a trávit s ním víc času“ (Iannelli, V. 2013: s. 168).* V textu dále můžeme nalézt informaci ohledně rodičovské dovolené. Autor však opět nevybízí otce k tomu, aby na rodičovské dovolené zůstal zrovna on. *„Na rodičovskou dovolenou, která následuje po mateřské, může nastoupit kterýkoli z rodičů. Ten pak pobírá takzvaný rodičovský příspěvek, přičemž pečuje trvale o dítě maximálně do věku čtyř let (platí pro Českou republiku)“ (Iannelli, V. 2013: s. 169).*

Kniha 2: Autor naznačuje, že v oblasti financí si otcové kladou mj. následující otázky: *„Jak dlouho dokážu / dokáže partnerka nepracovat a být na rodičovské dovolené? Budu / bude partnerka mít ještě nějaké příjmy kromě rodičovského příspěvku“ (Carr, J. 2012: s. 23)?* Dále v textu můžeme nalézt informace, které otce přesvědčují, že finance nejsou všechno a je lepší dítěti dát lásku než peníze. Z toho usuzuji, že tato příručka s otci na rodičovské dovolené počítá. Další zmínka o otcích na rodičovské dovolené se váže k informaci, že otec pečující celodenně o dítě má velice úzký sociální okruh. *„Jste-li otec na rodičovské dovolené, máte možná sociální okruh ještě užší“ (Carr, J. 2012: s. 134).* Této větě předcházela

informace pro pracující otce, že jejich sociální prostředí se často omezuje pouze na práci a domov.

Kniha 3: Tato příručka vůbec nepočítá s tím, že by otec zůstal na rodičovské dovolené a matka se stala živitelkou rodiny. Objevují se zde zmínky, že ženy hrají přirozeně v péči o dítě nejdůležitější roli, neboť jsou na tuto roli biologicky připraveny. Autor dále otce varuje, že jejich partnerka prochází změnou identity, stává se matkou na plný úvazek a srovnává ji s identitou muže-otce. „*Vy však máte stále svou prestižní roli chlebováře, stejně jako novou identitu otce. Jestliže selžete jako otec, máte svou práci, kterou si můžete pozvednout hrdost a naopak. Ale matka na plný úvazek, která cítí, že v roli matky selhává, nemá žádnou další identitu, ke které by se mohla uchýlit. Když se doma nedaří, nemá možnost odejít do kanceláře, kde se cítí užitečná, doceněná a naplněná*“ (Cooper, C. 2011: s. 21-22). Z této příručky je jasně patrné, že by na rodičovské dovolené měla zůstat žena, nikoli muž.

Kniha 4: „*U většiny bezdětných párů jsou oba zaměstnání a o domácnost se starají společně. Nejpozději po narození prvního dítěte se však tento vyvážený model rázně mění a nastupuje tradiční model, kdy je otci vyhrazeno materiální zabezpečení rodiny a matce domácí práce spolu s péčí o děti*“ (Richter, R. 2007: s. 89). Již tyto dvě věty zcela charakterizují povahu příručky. Ačkoli autor mnohokrát zmiňuje, že otec je nešťastný, když musí v práci trávit spoustu času, který by raději trávil s dítětem, se stejnou četností se zde můžeme dočíst, že doma s miminkem zůstává matka. „*Tatínkové chtějí trávit se svými dětmi obvykle více času a být s nimi častěji než jen o večerech a víkendech. Musí se však postarat o převážnou část rodinných příjmů. Mnozí otcové se pak cítí zmítání mezi rodinou a prací*“ (Richter, R. 2007: s. 158). Ani tato věta neukazuje na to, že by autor počítal s tím, že na rodičovské dovolené zůstane otec. Ospravedlňuje se však následovně: „*Muži přijímají roli (hlavního) živitele, protože mají zpravidla pořád ještě vyšší příjem než ženy. Je to chyba, které se společnost hned tak nezbaví*“ (Richter, R. 2007: s. 159).

Kniha 5: Autor v úvodu píše, že kniha je pro otce, kteří chtějí zůstat

doma s dítětem. Nicméně další připomínky, které se váží k tomuto tématu, jsou následující. „... *nápad s rodičovskou dovolenou, kterou smí nastoupit i otec, není sám o sobě špatný nápad: po porodu vysadí zploditel na nějakou dobu v práci, aby se opravdu dobře seznámil se svým potomkem... Bohužel to má dva háčky. Zaprvé se kojeneček zajímá pouze o osoby s prsy, z nichž teče mléko. Zadruhé rychle zjistíš, že kojenečková zábavná hodnota nespĺňuje očekávání. Jenže to už je pro tebe, úžasného moderního otce, příliš pozdě. Musíš si odsedět jeden trýznivě dlouhý, uslintaný rok a každý den umýt 56 flaštiček, zatímco tvoji kolegové v kanceláři se d'ábelsky radují, že jsi jim dobrovolně uvolnil místo na služebním žebříčku“ (Gilies, C. 2011: s. 112). Dále se dozvídáme, že pokud se chce otec se svým dítětem za každou cenu seznámit, měl by zavést čtyřdenní týden (čtyři všední dny pracuje a jeden všední den hlídá dítě) a to až v době, kdy bude dítě dost velké na to, aby ocenilo přítomnost otce, což je zhruba v jednom roce, nebo taky nikdy. Nikde v textu se nemluví o možnosti, že by muž zůstal na rodičovské dovolené s dítětem po celou dobu a žena pracovala na plný úvazek a byla tak jediným živitelem rodiny.*

5.2.3. O3: Jakou měrou by se měl otec angažovat při péči o dítě a domácích pracích?

Kniha 1: Již před odchodem z porodnice by čerstvý otec měl znát určité zásady, aby mohl doma účinně pomáhat. Měl by: „*Poznat správné kojení, včetně polohy, přísátí a sání. Připravit kojenečkovou výživu a láhev (pro nekojené dítě). Nechat dítě odbrknout. Přebalit ho. Obléknout ho a svléknout. Zvednout, držet a přenášet dítě. Zabalit dítě do zavinovačky. Uložit ho k spánku na zádech (prevence syndromu náhlého úmrtí kojenců). U obřezaného chlapečka ošetřit penis“ (Iannelli, V. 2013: s. 43). Po příchodu z porodnice je důležité, aby otec matce s dítětem pomáhal. „*Někdy uděláš nejlíp, když necháš matku, aby se co nejvíce věnovala dítěti, a zhostiš se domácích prací. Můžeš se postarat o ostatní děti, nakupovat, uklízet a tak dále“ (Iannelli, V. 2013: s. 51). Další, exaktně jmenovanou činností, kterou by měl otec dělat, je střídání se s partnerkou při noční péči o dítě. „*Otec by měl mít stejnou úlohu jako jeho partnerka i při noční péči o dítě, ... může***

pomáhat s nočním krmením i u kojeného dítěte. Může ho krmit z láhve odstříkaným mateřským mlékem, nebo ho prostě přinést matce k nakojení a pak ho uložit zpátky do postýlky“ (Iannelli, V. 2013: s. 126).

Kniha 2: V době těhotenství partnerky by se měl otec podílet více na domácích pracích (Carr, J. 2012: s. 33). Autor nspecifikuje, na jakých. Hlavní úkol je však během těhotenství zůstat u partnerky a starat se o její potřeby (Carr, J. 2012: s. 57). Po porodu zvládnou čerství rodiče péči o děti a domácnost lépe, když si úkoly rozdělí. Autor vybízí, aby si rodiče rozdělili úkoly podle zájmů, schopností a časových možností. *„Pokud vám i po maturitě prala prádlo maminky, pak nemá smysl, abyste pral dětské oblečení. (Na druhou stranu to můžete vzít jako výzvu a příležitost konečně se žehlení a praní naučit)“* (Carr, J. 2012: s. 91-92). Je také dobré probrat si seznam úkolů, který rodiče měli před narozením dítěte a zjistit, zda není nutné jej pozměnit. *„I když například před příchodem dítěte vařila partnerka, teď už to zřejmě nebude zvládat. Můžete od ní tedy vaření převzít, nebo se střídat“* (Carr, J. 2012: s. 92). Autor počítá i s možností, že rodiče péči o domácnost již nezvládají. *„Jestliže jste si uklízeli sami a už není reálné, že byste to zvládli, najměte si uklízečku“* (Carr, J. 2012: s. 92). Autor dále přikládá seznam úkolů, které by si měli rodiče rozdělit (případně k nim přidat další, dle jejich uvážení): *„noční krmení, přebalování, koupání, nakupování potravin a dětských potřeb, praní, návštěvy u lékaře, úklid, vaření“* (Carr, J. 2012: s. 92).

Kniha 3: V příručce nalezneme rady, kterých by se měl otec řídit, pokud chce být dokonalým partnerem: *„Vyměňujte plenky. Vstávejte v noci, abyste utišil dítě. Dělte se o domácí práce. Nacákal jste v koupelně? Utřete to. Pokud doma dojdou základní věci, doplňte je. Uvařte rychlé dobré jídlo a umyjte nádobí. Se svým dítětem buďte tak často, jak jen můžete, a starejte se o jeho pohodlí. Buďte citlivý a něžný, mějte pochopení. Pokládejte děláni těchto věcí za samozřejmost“* (Cooper, C. 2011: s. 21). Dále se můžeme dočíst, že *„pečování o dítě je práce na plný úvazek sama o sobě, což znamená, že například nakupování, vaření, úklid domu, praní a žehlení jsou úkoly, o které byste se měli dělit“* (Cooper, C. 2011: s. 28). Autor otce

nešetří a dodává, že role otce není jen uklízet a vařit, ale také mít fyzický kontakt se svým dítětem, měl jej koupat, přebalovat, oblékat a krmit jej. Krmením se zde myslí nejen to přes den z lahve s odstříkaným mlékem, ale také krmení v noci, kterému stačí, když otec jen přihlíží, jinak by přišel o cennou příležitost budování vztahu s dítětem. A aby toho otec neměl málo, objevuje se v knize ještě pár vět na téma dětské oblečení a úloha otce. *„Zkuste se chopit iniciativy tím, že dítěti sám koupíte nějaké oblečení. Nemusí to být kompletní oděv, stačí čepice nebo pár fantastických ponožek, které bude vaše dítě milovat a a vaše partnerka ocení. Také si všimněte děr v punčocháčích a ponožkách nebo těsného trička a nenápadně doplňte dětský šatník, dříve než to bude muset udělat vaše žena“* (Cooper C. 2011: s. 83).

Kniha 4: V době těhotenství partnerky by měl muž převzít veškeré fyzicky náročné práce. *„Jakmile víte, že budete tatínkem, měl byste převzít fyzicky náročné činnosti vaší partnerky. Těžké tašky s nákupy, koše s prádlem a vše nad pět kilo je od této chvíle ryze mužskou záležitostí“* (Richter, R. 2007: s. 17). Otec by se také měl zajímat o veškerá partnerčina těhotenská vyšetření a aktivně ji na ně doprovázet, je pobízen autorem, aby si představoval, že jsou s partnerkou „společně těhotní“ (Richter, R. 2007: s. 23). V prvních týdnech po porodu na muže čeká v domácnosti spousta povinností, autor konkrétně jmenuje tyto: *„praní prádla, vaření teplého jídla, příprava snídaní, svačinky a často čajů (ke kojení), nákupy...“* (Richter, R. 2007: s. 93). Autor razantně odmítá, že by miminka patřila výhradně do ženské péče. Poukazuje na fakt, že aktivní otec hraje v životě dítěte důležitou roli a následně otce vybízí, aby si na potomka našel dostatek času. Poté otce nabádá, aby si rozmyslel, jaké úkoly by mohl a chtěl převzít. Jestliže má otec s dítětem stejný ranní rytmus, měl by dítě probudit, umýt a přebalit. Pokud má čas spíše večer, měl by převzít večerní hygienu a uložit miminko do postýlky (Richter, R. 2007: s. 118-120).

Kniha 5: Muž by měl zbystřit, jakmile zazní věta: *„Práci si zkrátka rozdělíme“* (Gilies, C. 2011: s. 100). Přičemž prací se zde myslí pouze

starost o dítě, jiné domácí práce zde jmenované nejsou. Autor poukazuje na fakt, že ačkoli plán ženy, že tři dny se bude o dítě starat ona a tři dny muž, vypadá spravedlivě, ve skutečnosti spravedlivý není. Proradnost tohoto plánu podle autora „... *spočívá v tom, že zatímco pro dámy je jeden den s dítětem – díky matce Přírodě – stěží náročnější než sobotní ranní nákupy, ty (otec) jej prožíváš rovněž jako sobotní ranní nákupy, tedy jako když ti vrtají zub do kořene*“ (Gillies, C. 2011: s. 100). Čas s dětmi by měl muž přepočítávat v poměru dvě ku jedné: jeden jeho den platí stejně jako její dva (Gillies, C. 2011: s. 101). V knize se dále hovoří o přebalování, od kterého autor muže spíše odrazuje, když říká, že „*měnit pleny není nic hezkého a je dovoleno využít každé příležitosti, jak se tomu vyhnout*“ (Gillies, C. 2011: s. 90). Autor dále nabádá muže, kteří nemají vůbec zájem zabývat se výměnou plen, aby si našli jinou práci, při které mohou předstírat, že berou otcovství vážně. Exaktně jmenuje umývání flašiček, přípravu mističek a úklid kuchyně (Gillies, C. 2011: s. 90-91). Autor dále apeluje na otce, aby ubral matce práci (není řečeno jakou) a dával na děti pozor alespoň o víkendu, aby se mohla chvíli věnovat sama sobě (Gillies, C. 2011: s. 69).

5.2.4. O4: Je otec považován za kompetentního rodiče, který je schopen jednat nezávisle na vůli matky?

Kniha 1: Autor tvrdí, že pro novopečeného tátu je těžké pochopit, jakou roli by měl zaujmout po narození dítěte. Proto na otce apeluje takto: „*Zkus si prostě promluvit s partnerkou a zjistit, co od tebe očekává. Máš si vzít pár týdnů volno a zůstat doma? Měl bys pomáhat s péčí o dítě, třeba při krmení a přebalování, nebo se spíš starat o byt či dům? Pokud chce máma trávit většinu času s dítětem, hodně jí pomůžeš, když převezmeš některé domácí práce*“ (Iannelli, V. 2013: s. 11). Z těchto několika vět jasně vyplývá, že otec není schopen jednat nezávisle na vůli matky.

Kniha 2: Obdobnou situaci jako v „knize 1“ můžeme vysledovat i zde. Autor poukazuje na skutečnost, že mnoho otců, které vídá v praxi, si stěžuje, že jim jejich partnerky ohledně péče o dítě nedůvěřují. Často mají připomínky, jak neschopně se otec o dítě stará, v nejhorších případech

dokonce nenechají dítě s otcem samotné. Rada autora zní, aby si otec zasloužil partnerčinu důvěru, společně si s partnerkou promluvili, případně navštívili nějakého poradce (Carr, J. 2012: s. 144). Další zmínka k tomuto tématu je následující: „*Pomáhejte, jak je třeba*“ (Carr, J. 2012: s. 192). Autor apeluje na otce, aby si zvykl ptát se, jak může partnerce pomoci (Carr, J. 2012: s. 192).

Kniha 3: Ani v „knize 3“ není otec považován za kompetentního rodiče. Kniha otce upozorňuje, že pro matky je složité naučit se o péči dělit, neboť mají pocit, že pouze ony mohou dítěti zajistit to nejlepší. Matka může odmítat jakoukoli pomoc. „*V případě, že vaše žena nepovažuje vaše pečovatelské schopnosti za úplně dobré, naznačte, že je můžete zlepšit, pokud vám je umožní 'procvičovat'. Abyste pomohl navodit pocit 'týmové práce', zeptejte se ženy, jak co dělá, a jakmile něco z toho vykonáte, ptejte se, jak se jí to líbí, jak je s výsledkem spokojena*“ (Cooper, C. 2011: s. 25).

Kniha 4: Oproti předchozím třem příručkám, „kniha 4“ otce přesvědčuje, že se nemusí obávat pocitu, že se zájmem o péči vnucuje mezi partnerku a dítě (Richter, R. 2007: s. 91). Autor dále poukazuje na skutečnost, že pro mnohé matky je těžké se od miminka odpoutat a sledovat, jak se o dítě stará otec. Nicméně nabádá muže k tomu, aby se dohodli s partnerkou, že jim do výchovy nebude zasahovat. Výjimkou jsou případy, kdy partnerku otec sám požádá o radu (Richter, R. 2007: s. 97).

Kniha 5: V knize se nikde neobjevují formulace jako „zeptej se své partnerky, s čím jí můžeš pomoci“ nebo „zeptej se, co bys měl dělat“ ani jim formulace podobné. Z toho usuzuji, že autor muže považuje za kompetentního rodiče, který může jednat nezávisle na vůli matky.

5.3. Shrnutí

Pro lepší přehled uvádím znovu knihy, z nichž jsem čerpala, otázky, na něž jsem v knihách hledala odpovědi a ve zkratce zjištěná data.

Knihy:

Kniha 1: Budeš táta! - 150 tipů a triků pro novopečeného tátu

Kniha 2: Knižka pro tatínky: Těhotenství, porod a první tři roky života dítěte

Kniha 3: Příručka pro tatínky

Kniha 4: Kniha pro tatínky: Vše, co potřebujete vědět o těhotenství, porodu a prvním roce života ve třech

Kniha 5 : Táta: Ideální dárek pro novopečené otce!

Otázky:

O1: Vymezuje se příručka proti „tradičnímu“ pojetí otcovství?

O2: Počítá příručka s možností, že by na rodičovské dovolené zůstal otec?

O3: Jakou měrou by se měl otec angažovat při péči o dítě a domácích pracích?

O4: Je otec považován za kompetentního rodiče, který je schopen jednat nezávisle na vůli matky?

	O1	O2	O3	O4
Kniha 1	Nevymezuje se.	Nepočítá.	Stejně jako partnerka.	Ne, není.
Kniha 2	Vymezuje se.	Počítá.	Během těhotenství se starat o potřeby partnerky, po porodu se angažovat více, poté si úkoly s partnerkou rozdělit podle zájmů a možností.	Ne, není.
Kniha 3	Nevymezuje se.	Nepočítá.	Více než partnerka.	Ne, není.
Kniha 4	Vymezuje se.	Nepočítá.	Podobně jako v případě „knihy 2“.	Ano, je.
Kniha 5	Vymezuje se.	Nepočítá.	Méně, než partnerka. Exaktně je jmenováno umývání lahví, misek a kuchyně.	Ano, je.

Zjištěné výsledky jsou protichůdné, stejně, jako požadavky společnosti na otcovství samo. Proti tradičnímu otcovství se vymezují tři

(kniha 2, kniha 4, kniha 5) z pěti knih a zbylé dvě (kniha 1, kniha 3) se o tomto problému nezmiňují.

Pouze kniha 2 počítá s tím, že by otec zůstal na rodičovské dovolené. Ostatní knihy bohužel s touto možností nepočítají, nebo pouze lehce naznačují, že někteří muži zůstávají na rodičovské dovolené, přičemž je to pouze informace, nikoli výzva pro čtenáře knihy.

Všechny knihy podporují současné otce v aktivnějším zapojení se do péče o dítě a domácnost, avšak pouze jedna z knih (kniha 1) apeluje na otce, aby se angažoval ve stejné míře jako jeho partnerka. Ojedinelý případ se objevil u knihy 3. Čtenář po jejím přečtení má pocit, jakoby muž měl být „superhrdinou“ a zvládnout jak finanční zajištění rodiny, tak po příchodu domů veškerou péči o dítě a domácnost. Další tři knihy (kniha 2, kniha 4, kniha 5) počítají s aktivnějším zapojením partnera do péče o dítě a domácnost, avšak v menší míře, než partnerka, což je možná způsobeno tím, že předpokládají, že otcův podíl na výchově je ve velké míře právě finanční zajištění rodiny.

Jako zajímavost se ukazuje, že ačkoli jsem analyzovala knihy péče o děti, které byly výhradně určeny pro otce, považují i tyto knihy, ve třech (kniha 1, kniha 2 a kniha 3) z pěti případů, otce za méně kompetentního rodiče, než je matka. Je to matka, která rozděljuje úkoly. Otec se tak musí matky ptát, jak a s čím jí může pomoci. Navíc tyto knihy poukazují na fakt, že matky považují otce za méně schopného rodiče, a tak i v péči o vlastního potomka musí matku přesvědčit o svých schopnostech. Otcova účast v péči o dítě je tak často zprostředkována matkou, která dohlíží to, jestli otec provádí úkony správně. Ve dvou knihách (kniha 4 a kniha 5) se s tímto problémem nesetkáme. Autoři popisují otce a matku jako rovnocenné rodiče beze zmínek o tom, že by se otec měl matky ptát, jak se může angažovat v péči o dítě a domácnost.

ZÁVĚR

Na závěr shrnu, k čemu jsem v práci dospěla. Cílem práce bylo nastínit, jak současnou problematiku otcovství reflektují příručky péče o děti určené pro otce. V teoretické části jsem poukázala na vývoj otcovství od tradičního pojetí až po současný trend aktivního přístupu otce k rodičovství. Zmínila jsem prozatímní nejasné pojetí otcovství a s ním i pojmy, které, stejně jako chápání instituce otcovství, teprve nacházejí svůj pravý význam. Zabývala jsem se aktivním přístupem k otcovství a uvedla, jaká úskalí, především v podobě genderových stereotypů, mohou na moderního otce čekat. Poukázala jsem na problém, že na jedné straně se od muže očekává, že se bude více angažovat v péči o dítě a domácnost a na straně druhé se setkává s nevolí jak své ženy, tak okolí, když chce tomuto přání vyhovět. Na konci teoretické části jsem se věnovala problematice mužů na rodičovské dovolené, kterých je přes současný trend aktivního přístupu k otcovství, stále žalostně málo.

V praktické části jsem analyzovala pět příruček péče o děti určených otcům. Pro analýzu textu jsem si zvolila kategorie vycházející z teoretických východisek. Uvádím je pro připomenutí.

1. Tradiční pojetí otcovství vs současné (moderní) pojetí otcovství
2. otec na rodičovské dovolené
3. míra angažovanosti otce při péči o děti a domácích pracích
4. kompetentnost otce v závislosti na vůli matky

Z těchto kategorií jsem vytvořila otázky, na něž jsem v příručkách hledala odpovědi. Výsledky analýzy jsou podrobněji zpracovány v kapitole 5.3. Chtěla bych poukázat na fakt, že příručky péče o děti dokonale kopírují současný stav instituce otcovství. Přestože na čtenáře apelují, aby se oprostili od tradičního chápání otcovství a byl aktivním otcem, ve 4 z 5 případů příručka nepočítá s možností, že by na rodičovskou dovolenou nastoupil otec. Toto zjištění koresponduje se skutečností popsanou v kapitole 4, tedy s tím, že v současnosti je na rodičovské dovolené v 99 % žena. Zkoumané příručky dále nabádají otce k větší angažovanosti v péči o dítě a domácnost, 3 z 5 knih však devalvují kompetentnost otce jako rodiče a stále reprodukují

stereotyp matky, která se jako jediná umí dobře postarat o dítě. Otcové jsou v těchto příručkách nabádáni, aby se zeptali matky, co a jak mají dělat.

Věřím, že tyto protichůdné požadavky na otce vycházející jak ze společnosti, tak od partnerky, tak i z příruček, nejsou konečné. Pochopení instituce otcovství v současné době krystalizuje, stejně jako každý relativně nový jev. Vždyť teprve nedávno došlo k novelizaci zákona, která dovoluje muži zůstat na rodičovské dovolené. V mnoha zemích již byla zavedena tzv. otcovská dovolená. Třeba se i my dočkáme této legislativní změny, která může být startem pro legitimaci aktivního otcovství ve společnosti.

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Petra Ševčíková

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky, Filozofická fakulta

Název bakalářské diplomové práce: Otcovství v příručkách péče o děti

Název bakalářské diplomové práce v angličtině: Fatherhood in guides to baby care

Vedoucí práce: Mgr. Martin Fafejta, Ph.D.

Počet znaků: 77 653

Počet příloh: 0

Počet použitých zdrojů: 30

Klíčová slova: otcovství, aktivní otcovství, angažovaná otcovství, pečovatelská otcovství, gender, genderové stereotypy, hegemonická maskulinita, rodičovská dovolená

Keywords: fatherhood, active fatherhood, committed fatherhood, fathering, gender, gender stereotypes, hegemonic masculinity, parental leave

Anotace:

Cílem práce je nastínit, jak současnou situaci otcovství, reflektují příručky péče o děti určené pro otce. Teoretická část popisuje historický vývoj otcovství, novodobý fenomén „aktivní otcovství“ a problematiku mužů na rodičovské dovolené. Empirická část obsahuje analýzu vybraných příruček péče o děti pomocí kategorií, které vycházejí z teoretické části.

Anotation:

The goal of the bachelor thesis is to outline how the fathers' guidelines to baby care reflect the real situation of fatherhood. The theoretical part describes the historical development of fatherhood, the contemporary phenomenon „active fatherhood“ and problems of men on maternity leave. Empirical part contains an analysis of selected baby care guidelines using categories, which come out of the theoretical part.

ZDROJE

- BADINTER, E. *Materska láska od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt, 1998.
- BADINTER, E. *XY: O mužskej identite*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2005.
- BURGESSOVÁ, A. *Návrat otcovství. Jak se stát moderním otcem*. Brno: Jota, 2004.
- CARR, J. *Knížka pro tatínky: těhotenství, porod a první tři roky života dítěte*. Praha: Portál, 2012.
- Citáty slavných osobností. [online]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/leonid-nikolajevic-andrejev/> [cit. 2014-03-25].
- COOPER, C. *Příručka pro tatínky: Péče o dítě a jeho výchova od narození do tří let*. Brno: Computer Press, 2011.
- DOVÁLELOVÁ, J. Maminka + tatínek = mamínek. Mediální obraz mužů na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2004, roč. 5, č. 4., s. 12 až 14.
- FAFEJTA, M. Deinstitutionalizace otcovství: posílení nebo úpadek otcovské role? In ŠVARŤÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, R., KOHOUTOVÁ, J., PAVLÍČKOVÁ, R., HUTEČKA, J. A kol. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*. Praha: NLN, 2012.
- FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Jan Piszkiwicz, 2004.
- FERŤEK, T. Matkové a děti. *Reflex*, 2000, roč. 11, č. 43, s. 32-35.
- GILLIES, C. *Táta: Ideální dárek pro novopečeného otce!* Praha: Fragment, 2011.
- CHMELÁŘOVÁ, H. 2008. Tátové v historii. In SEDLÁČEK, L., PLESKOVÁ, K. (ed.) *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 24-33.
- CHORVÁT, I. *Muž – otec v současnej rodine*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 1999.
- IANNELLI, V. *Budeš táta! 150 tipů a triků pro novopečeného tátu*. Brno: Jota, 2013.
- JANOŠKOVÁ, K. Krkavčí matky. In SEDLÁČEK, L., PLESKOVÁ, K. (ed.) *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 40-45.
- KUBÍČKOVÁ, K. Matkové: Mateřší otcové. *Gender, rovné příležitosti*,

- výzkum, 2003, roč. 4, č. 3-4, s. 1-3.
- MAŘÍKOVÁ, H. Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti*, výzkum, 2004, roč. 5, č. 1, s. 8-10.
- MAŘÍKOVÁ, H. Rodičovská dovolená a muži. *Gender, rovné příležitosti*, výzkum, 2003, roč. 4, č. 1-2, s. 6-7.
- MAŘÍKOVÁ, H. Žena v zaměstnání a muž v rodině. *Sociální politika*, 1997, č. 4., s. 9-11.
- MOŽNÝ, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983.
- NEŠPOROVÁ, O. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Rodiny s otci na rodičovské dovolené*. Praha: VÚPSV, 2005.
- RICHTER, R., SCHÄFER, E. *Kniha pro tatínky: Vše, co potřebujete vědět o těhotenství, porodu a prvním roce života ve třech*. Praha: Grada, 2007.
- SEDLÁČEK, L., PLESKOVÁ, K. (ed.) *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008.
- SEDLÁČEK, L. Mýty o otcovství. In SEDLÁČEK, L., PLESKOVÁ, K. (ed.) *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 18-23.
- ŠMÍDOVÁ, I. Aktivní otcové. In SEDLÁČEK, L., PLESKOVÁ, K. (ed.) *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008a, s. 8-17.
- ŠMÍDOVÁ, I. Matkové. In MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. (ed.) *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 157-175.
- ŠMÍDOVÁ, I. Nový muž, nový otec. *Literární noviny*, 2006, roč. 17, č. 4.
- ŠMÍDOVÁ, I. (ed.) *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: Trinub EU, 2008b.
- TRÉGLOVÁ, L. Můj manžel je na mateřské. *Marianne*, 2003, č. 10., s. 134 až 137.
- ZOJA, L. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, 2005.